

Віталій Григорович Кручиненко

23 грудня 2020 р. завершився життєвий шлях Віталія Григоровича Кручиненка, доктора фізико-математичних наук, професора. Ця сумна подія стала і певним завершенням цілої епохи досліджень метеорів в Астрономічній обсерваторії Київського національного університету імені Тараса Шевченка, адже Віталій Григорович залишався останнім із тих, хто розпочинав ці дослідження.

Віталій Григорович після закінчення Київського державного університету 1957 р. прийшов на роботу в університетську астрономічну обсерваторію і пропрацював тут 45 років. Саме 1957 р. стартував Міжнародний геофізичний рік, коли в багатьох країнах світу, зокрема і в СРСР, розпочалися активні дослідження метеорів. В обсерваторії був створений відділ метеорної астрономії, куди і прийшов працювати Віталій Григорович і де працював до виходу на пенсію. З перших днів роботи в обсерваторії Віталій Григорович брав участь у налагодженні роботи двох замських спостережних станцій: у с. Лісники Києво-Святошинського р-ну та в с. Трипілля Обухівського району. Крім безпосередньо самих спостережень метеорів, він спільно з колегами займався розробкою методики базисних фотографічних спостережень метеорів, розробкою та впровадженням методики кінематичної та фотометричної обробки результатів спостережень. Віталій Григорович мав непогану математичну підготовку, оскільки у групу студентів-астрономів перейшов після другого курсу механіко-математичного факультету. У той час астрономічна група формувалася з третього курсу зі студентів фізичного та механіко-математичного факультетів.

Головним напрямком наукових досліджень Віталій Григорович обрав фізику метеорів. На той час уже існувала так звана класична модель метеорного явища. Однак вона потребувала принципів змін і узагальнень, тому що її основні співвідношення, які отримано за різних припущень, по своїй суті були несумісними. Віталій Григорович досить продуктивно працював над цією темою, і 1967 р. захистив в Інституті математики АН України кандидатську дисертацію на тему "Про дроблення метеорних тіл". Варто зазначити, що десятирічний термін від студентської лави до захисту кандидатської дисертації для робіт, що потребують отримання й аналізу спостережного матеріалу, є досить невеликим.

Через кілька років після захисту дисертації (з початку 1973 р.) Віталій Григорович став завідувачем відділу метеорної астрономії і перебував на цій посаді 27 років (до кінця 1999 р.) Щоправда з 1987 р. після переходу в обсерваторію науковців кафедри астрономії університету, які займалися дослідженням комет, відділ став називатися відділом малих тіл Сонячної системи. Крім метеорних питань Віталій Григорович спільно з колегами займався дослідженнями окремих проблем астероїдів і комет.

Віталій Григорович вимушений був піти з посади завідувача відділу не тому, що його робота не влаштувала керівництво чи колектив, а через існуючу тоді заборону перебування на керівних посадах після 65 років.

Після захисту кандидатської дисертації Віталій Григорович продовжив теоретичні дослідження фізики метеорів, вивчав питання допливу космічної речовини на Землю у всьому діапазоні мас. За його оцінками, на Землю щодоби надходить з космосу біля 100 т космічної речовини. Певним підсумком роботи стала монографія, написана у співавторстві з харківськими колегами Б. Л. Кашеєвим та Ю. І. Волощуком, "Метеори і метеорна речовина", яка вийшла 1989 р. (російською). 1994 р. за цю монографію авторський колектив отримав премію НАН України імені М. П. Барабашова.

1990 р. Віталій Григорович захистив докторську дисертацію на тему "Нагрівання та руйнування метеорних тіл. Теорія, модельні розрахунки і результати спостережень". Це був перший докторський ступінь в обсерваторії за чверть століття.

Залишивши штатну посаду в обсерваторії 2002 р., Віталій Григорович Кручиненко не залишив наукову роботу. Він продовжував свої теоретичні дослідження з фізики метеорів. Важливим здобутком Віталія Григоровича в теорії метеорного явища є його висновок про те, що тепловий вибух метеорного тіла відбувається в момент максимального гальмування. Саме тоді блиск метеора досягає максимуму. Віталій Григорович запропонував формулу для швидкого оцінювання початкової маси метеорного тіла за величиною максимального блиску. 2012 р. вийшла друком його одноосібна монографія "Математично-фізичний аналіз метеорного явища". У цій книзі систематизовано його головні попередні роботи. За висловом самого автора, тут він "визбирав камінці", які "розкидав" протягом довгих років.

Віталій Григорович поєднував чисто наукову роботу з викладацькою. Тривалий час він читав курс лекцій для студентів астрономічної спеціалізації в Київському державному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Крім того, він був науковим керівником чотирьох кандидатських дисертацій. Науково-педагогічну роботу Віталія Григоровича відзначено званням професора, яке він отримав 1996 р.

Крім суто теоретичних розробок, Віталій Григорович продовжував бути членом редколегії кількох наукових видань, зокрема науково-теоретичного журналу "Кінематика й фізика небесних тіл", яке з 1985 р. видає Головна астрономічна обсерваторія НАН України. У редколегії він був куратором напрямку малих тіл Сонячної системи.

Та не лише науковими здобутками запам'ятався Віталій Григорович своїм колегам. Адже саме із приходом в обсерваторію випускників-астрономів 1957 р. там невдовзі розпочалися щоденні футбольні матчі, що проходили під час обідньої перерви. І Віталій Григорович був не лише ініціатором цієї традиції, яка існувала понад три десятиліття, а й активним учасником. Цікаво, що маючи невеликий зріст, він здобув собі славу у спортивному товаристві як вправний гравець головою.

А ще мав Віталій Григорович Кручиненко літературний хист до прози і до поезії. У колективі обсерваторії особливо цінували його гуморески, з якими він виступав на різних святкових зустрічах чи розміщував у стінгазеті. Та напевне найвагомішим літературним спадком ненаукового змісту Віталія Григоровича є його книга "Спогади астронома", де він у деталях описує весь свій життєвий шлях. Цю книгу Віталій Григорович видав власним коштом і роздавав багатьом своїм колегам і знайомим. Надруковано книгу видавництвом "Поліграфсервіс" у м. Глобине Полтавської обл.

Саме в с. Глобине на Полтавщині, яке зараз стало районним центром, народився Віталій Григорович 8 жовтня 1934 р. І на все життя зберіг він не лише характерну полтавську вимову, а й любов до рідної природи. Тому за весь час роботи в університеті він жодного разу не пристав на пропозицію профспілки отримати пільгову путівку в будинок відпочинку чи в санаторій, і кожну літню відпустку проводив у батьківській хаті на Полтавщині, де, крім іншого, вирощував напрочуд гарні огірки, смак яких пам'ятають колеги Віталія Григоровича з обсерваторії.

Та звісно, що всі, хто знав Кручиненка Віталія Григоровича, насамперед будуть пам'ятати його, як ученого, як гарну людину, однаково віддану й обраній професії, і далеким космічним тілам, і своїй рідній землі.

Віталій Григорович залишив для майбутнього свої наукові роботи, які ще стануть у нагоді наступним дослідникам космічних тіл. А ще, як незгасна пам'ять про професора Віталія Григоровича Кручиненка, далеко за орбітою Марса мільйони років чи довше кружлятиме орбітою навколо Сонця мала планета № 239307, яка носить його ім'я.

А. М. Казанцев

Олександра Яківна Грегуль

27 лютого 2020 р. на 88 році життя перестало битися серце Олександри Яківни Грегуль, кандидата фізико-математичних наук, ветерана Астрономічної обсерваторії.

Народилася Олександра Яківна Грегуль 29 серпня 1932 р. у Чернігові. Після закінчення середньої школи навчалась у Київському державному університеті на кафедрі астрономії фізичного факультету. Ще студенткою 1954 р. О. Грегуль брала участь у спостереженнях в Україні повного сонячного затемнення. 1955 р., закінчивши університет, прийшла працювати в Астрономічну обсерваторію, назавжди пов'язавши з нею своє життя. У трудову книжку Олександри Яківни за все її життя було внесено лише один запис про місце роботи – Астрономічна обсерваторія КДУ. Упродовж 1955–2001 рр. вона працювала у відділі астрометрії, на посадах молодшого та старшого наукового співробітника. Основною областю її наукових інтересів стала фундаментальна астрометрія. Працюючи у відділі астрометрії, О. Грегуль долучилася до спостережень на меридіанному колі Репсольда з метою визначення точних положень світил за програмами створення різних каталогів слабких і яскравих зір, та з інших кооперативних програм, які виконувались у вітчизняних і деяких зарубіжних обсерваторіях.

Упродовж 1956–1961 рр. О. Грегуль виконувала велику програму з меридіанних спостережень, результатом якої стало створення каталогу прямих сходжень 197 близькополюсних зір. Проведені дослідження й опрацювання спостережень склали основу її дисертації "Определение прямих восхождений и собственных движений близкополюсных звезд из наблюдений на меридианном круге АО КГУ", успішно захищеної у Пулковській обсерваторії 1966 р. Олександра Яківна є автором і співавтором понад 30 наукових праць, зокрема каталогів, які внесено до системи астрономічних даних <https://ui.adsabs.harvard.edu>: Catalogue of the declinations of FK4 stars in the system of FK4 (1970), Catalogue of the positions of 3839 bright stars in the FK4 system (1974), Catalogue of corrections to RA and decl. of 634 FK4 stars (1979), Catalogue of positions of 1954 bright stars with declinations from +15d to +90d (1982), Catalogue of positions of 199 stars in areas with extragalactic radiosources (1987), Catalogue of positions of 203 high-luminosity stars (1988). Створення каталогів – це не тільки роки спостережень цілого колективу науковців, але й довготривала кропітка робота з опрацювання отриманих даних. Спочатку О. Грегуль опрацювала дані спостережень за допомогою настільних арифмометрів та електронних калькуляторів, а із часом, коли з'явилися електронно-обчислювальні машини (ЕОМ), вона освоїла програмування й успішно проводила обчислення у Головній астрономічній обсерваторії АН України й обчислювальних центрах університету – у бібліотечному корпусі та на факультеті кібернетики, а згодом і на персональних комп'ютерах. Зазначимо, що всі розрахунки на ЕОМ були можливими лише за "участі" значних об'ємів перфокарт і рулонів паперу. З 80-х рр. Олександра Яківна долучилася до виконання робіт із позагалактичної астрономії. Вона – співавтор низки наукових праць із дослідження анізотропії в орієнтаціях галактик Uppsala та ESO/Uppsala каталогів, Ягеллонського майданчика галактик.

Олександра Яківна Грегуль упродовж усього життя брала активну участь у громадському житті обсерваторії – була членом профспілкового бюро, організатором і незмінним учасником культурно-масових заходів. О. Грегуль була поціновувачем театрів – драматичного й оперного, знала та любила класичну українську літературу, із сучасних авторів – творчість Ліни Костенко. Упродовж років вона була активним членом аматорського клубу, на щотижневих засіданнях якого проходили зустрічі із цікавими особистостями, обговорювались новини культурного життя країни та міста, досліджень у різних галузях науки. Олександра Яківна цікавилася історією Києва та його мешканців, багато читала на цю тему, до останніх років життя відвідувала музеї та виставки, брала участь у екскурсіях пам'ятними місцями Києва та України і долучала до цього колег з Астрономічної обсерваторії.

О. Грегуль була хорошим надійним другом і порадиником. Перебуваючи на пенсії, вона не залишала поза своєю увагою життя Астрономічної обсерваторії, завжди із задоволенням відвідувала її та спілкувалась із колегами, приводила на екскурсії членів аматорського клубу. Востаннє в Астрономічній обсерваторії Олександра Яківна була у жовтні 2017 р. – її, як одного з перших спостерігачів штучних супутників Землі, співробітники вітали з 60-річчям запуску перших ШСЗ. Колеги та друзі надовго збережуть пам'ять про Олександру Яківну Грегуль – високопрофесійного науковця, непересічну особистість, доброзичливу, делікатну, надійну та скромну людину.

В. М. Єфіменко, І. Ю. Ізотова